הערכת אפקטיביות של הדרכה ביבליוגרפית לקראת עבודת גמר/לבנה רחל

תקציר:

ההדרכה הביבליוגרפית מהווה כיום אחת ממשימותיה העיקריות של הספריה, כאשר הדגש הוא על הקניית מיומנויות איתור, דלייה ואיחזור חומר ביבליוגרפי לסוגיו, באמצעות שימוש בכלים ועזרים ביבליוגרפיים, תוכנת מחשב ומאגרי מידע. בעידן ריבוי והתפוצצות המידע קיימת חשיבות להקניית שיטות דלייה ואיחזור ממוקדות, המתבססות על יצירת אסטרטגיות חיפוש, זאת על פי המטרות המוגדרות שניצבות בפני צרכן המידע.

בשל החשיבות המיוחסת להדרכה הביבליוגרפית נוצרו תוכניות הדרכה מגוונות לתלמידי בתי הספר והמוסדות האקדמיים, בעיקר בארצות הברית ובאירופה.

הספרות המקצועית מתארת שיטות וטכנולוגיות הדרכה, המותאמות לדרישות המוסדות בהן מתקיימת ההדרכה. הן מישתנות בהתאם להתפתחות הטכנולוגית המספקת אמצעים חדשים לאיתור מידע ובהתייחס למטרות המוצבות בפי צרכני המידע – תלמידים וסטודנטים.

בעוד שתוכניות ומערכי ההדרכה מתוארים בהרחבה, קיימת נטיה להמעיט בהערכתם ובבדיקת האפקטיביות שלהם. התוכניות שהוערכו מתארות בעיקר תוכניות הדרכה מקומיות במוסדות אקדמיים, כאשר לא נעשו מחקרים למטרות הכללה או יצירת סטנדרטים לבדיקת האפקטיביות של תוכניות מעין אלה.

מטרת מחקר זה יישומית באופיה ונועדה לבדוק ולהעריך אפקטיביות של "תוכניות התערבות" כמתן הדרכה ביבליוגרפית, הניתנת לתלמידי בית ספר תיכון לקראת כתיבת עבודת-גמר.

המחקר התבצע בספרית קרית חינוך "שער הנגב" על שם ורדימון בנגב המערבי והשתתפו בו 54 תלמידי כיתות י' מ"בית חינוך משותף שער הנגב".

המחקר ביקש לבדוק באיזה מידה יבצעו תלמידים אסטרטגיות חיפוש ודליית מידע ביבליוגרפיים קיימים.

הוא חקר מהן צורות החיפוש שהפעילו התלמידים תוך שימוש במיגוון חומרים ביבליוגרפיים – מערכות קיטלוג ממוחשבות, מאגרי מידע, מפתחות ותזאורוסים ידניים וממוחשבים.

נוסף לכך ביקש המחקר לעמוד על מידת העצמאות או התלות, שמגלים התלמידים, בעת ביצוע חיפוש ביבליוגרפי לצורך כתיבת עבודת הגמר.

השערת המחקר העיקרית היתה, כי קבוצת תלמידים, שקיבלה הדרכה ביבליוגרפית פורמלית, אשר עסקה בפיתוח אסטרטגיות חיפוש, תוכל להכין חומרים ביבליוגרפיים לצורך עבודת מחקר רלוונטית, ברמת מיומנות גבוהה יותר, מאשר קבוצת תלמידים שלא קיבלה הדרכה פורמלית.

ההתייחסות היתה לגבי מידת השימוש בחומרים ביבליוגרפיים, ביצוע מיומנויות חפוש ודלייה סיסטמתיים ומידת העצמאות וקבלת העזרה בחיפוש.

תוכנית ההתערבות, ההדרכה, הופעלה על קבוצת תלמידים, שנבחרה להיות קבוצת הניסוי (28 תלמידים), בעוד שקבוצה מקבילה נבחרה לייצג את קבוצת הביקורת (26 תלמידים).

התוכנית כללה שני שלבים.

השלב הראשון כלל את תוכנית ההדרכה אשר נמשך כ-3 חודשים ובו מערך של 8 שיעורים מבוסס על ארבעה שלבים דידקטיים:

א. התמצאות וחיפוש בספרי יעץ – אנציקלופדיות, לקסיקונים ואטלסים.

ב. דרכי חיפוש ואיתור חומר בינתחומי (אינטר-דיסצפלינרי).

ג. צורת חיפוש בספרי עיון – מונוגרפיות וקבצים בעזרת כלים ביבליוגרפיים.

ד. איתור מאמרים בעזרת מפתחות ותזאורוסים.

שיעורי ההדרכה לוו בתרגילים מסכמים, תוך הדגמה של חומר רלוונטי לתחום העבודה, שהקיף את תקופת הבית השני בתולדות עם ישראל.

השלב השני כלל את הערכת תוכנית ההדרכה ובוצע באמצעות שאלון מרכזי לתלמיד ושאלון בקרה ביבליוגרפית, שפרטיו מולאו על ידי עורכת המחקר. שני השאלונים נמסרו לידי העורכת בעת מסירצת עבודת הגמר.

תוצאות המחקר הצביעו על הבדלים מובהקים עיקריים בין שתי קבוצות המחקר, בהתייחס למרכיבי השערת המחקר האלה.

- מידת השימוש בסוגים ביבליוגרפיים כספרים, מאמרים וערכים אנציקלופדיים, הייתה רבה יותר בקבוצת הניסוי לעומת קבוצת הביקורת. הדבר בא לידי ביטוי במספר הכולל ובגיוון הפריטים הביבליוגרפים, תוך שימת דגש על חיפוש מאמרים.
- בהפעלת מיומנויות חיפוש ודלייה סיסטמתיים נמצא כי בוצע חיפוש פעולות מדורג מחומר כללי לממוקד, משלב תיחום הנושא על ידי שימוש באנציקלופדיות, לקסיקונים ואטלסים ועד להתמקדות במאמרים מחקריים הדנים בנושא הנחקר. כמו כן נמצא כי בוצע חיפוש חומר ספרייתי בינתחומי, שאיפשר הקפת נושא המחקר מהיבטים שונים ומנע ראייה חד-צדדית, העלולה להגביל את הבנת הנושא.

לא נמצאו הבדלים מובהקים בהתייחס לצורות החיפוש – במחשב (מערכת אל״ף), בחומרים הביבליוגרפיים העיקריים (אנציקלופדיות, ספרים ומאמרים) ובחיפוש חופשי.

כמו כן לא נמצא הבדל מובהק בהתייחס למידת העצמאות, בה פעלו משתתפי המחקר בשלב הכנת עבודת הגמר.

המסקנות המתקבלות נתוצאות המחקר מצביעות על כך כי הפעלת תוכנית הדרכה ביבליוגפית פורמלית היא אפקטיבית מאד. היא עשויה להביא להישגים טובים בבניית רשימה ביבליוגרפית רלוונטית, מבחינת כמות וגיוון הפריטים הביבליוגרפיים הנכללים בה. היא עשויה להביא לבניית אסטרטגיית חיפוש סיסטמתית המתבססת על מיבניות ודירוג פעולות, על הפעלת חיפוש נרחב, מקיף ובינתחומי, המתבסס על תפיסה אינטר-דיסציפלינרית.

הוראת פעולות דלייה ואיחזור מידע סיסטמתיים תביא לשימוש בכלים ועזרים ביבליוגרפיים מתוחכמים וחדשניים – מערכות מידע ממוחשבות, מאגרי מידע, קטלוגים ממוחשבים באמצעות בדיקה ושימוש יעיל במפתחות, תזאורוסים וחיפושים חופשיים.

אין ההדרכה הביבליוגרפית פותרת באופן מוחלט את הצורך בעזרת ותמיכת ספרנים ומידענים, יש צורך בחיזוק מערכת ההדרכה הביבליוגרפית, אשר תגביר עצמאות המחפש ובטחונו ותאפשר לו חיפוש ואיתור המידע, לו הוא זקוק לטווח הקצר ובעתיד.

מס׳ מיון בספריה:

E027.8223 לבנ.הע תשנ״ז

מס׳ מערכת בספריה:

345378